

Liikuntamatkailu ja vapaa-ajan vakavoituminen

Hanna Vehmas

Liikuntatieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto

Liikuntaan liittyvästä matkailusta on tullut 1990–2000 -luvulta lähtien yksi nopeimmin kasvavista ja suurimmista matkailun osa-alueista. On arvioitu, että liikuntamatkailun osuus bruttokansantuotteesta olisi teollistuneissa maissa noin 1–2 prosenttia. Kansainväliset selvitykset ja tutkimukset osoittavat, että 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa noin 15–30 prosenttia matkailijoista piti liikuntaa tai urheilua merkittävänä vapaa-ajan matkailun syynä tai motiivina. (Hudson 2003; Richie & Adair 2004; Chalip 2001; Standeven & De Knop 1999.)

Vaikka liikuntamatkailusta on alettu varsinaisesti puhua vasta 1980-luvulla, ei liikuntamatkailu ilmiönä ole uusi. Urheilun ja matkailun yhteyksiä voidaan löytää jo Antiikin Kreikan ensimmäisten olympialaisten (776 eKr.) ja Rooman valtakunnan ajoilta. Liikuntamatkailun historia voidaankin monella tapaa rinnastaa modernin urheilun historiaan. (Standeven & de Knop 1999.) Nykymuotoisen liikuntamatkailun ilmestyminen matkailumarkkinoille on sen sijaan paikannettavissa 1970- ja 1980-lukujen taitteeseen osaksi postmoderneja länsimaisia yhteiskuntia. Länsimaalaisessa liikuntakulttuurissa postmodernisuus on merkinnyt liikuntakulttuurin eriytymistä (Itkonen 1996). Matkailussa massaturismin alku paikantuu jo pääosin 1960-luvulle. Sekä matkailun että liikunnan osalta siirtymävaihetta luonnehtii kulutusmuotojen ja vaihtoehtojen moninaistuminen. Liikunta ja matkailu vapaa-ajan alueina alkoivat tarjota yhä enemmän mahdollisuuksia elämäntyyllisille valinnoille ja erottautumiselle. Mahdollisuus kuluttaa alkoi toimia taloudellisen, symbolisen ja kulttuurisen pääoman ilmentäjänä.

Liikuntamatkailu eli *sport tourism* on ollut akateemisen tutkimuksen kohteena ja kansainvälisten konferenssien teemana erityisesti 2000-luvun alusta alkaen (mm. Hinch & Higham 2001; Weed & Bull 2004). Päähuomio liikuntamatkailun kansainvälisissä tutkimuksissa on ollut liikuntamatkailijoiden profiloinneissa ja urheilutapahtumien vaikutusten arvioinneissa. Profilointitutkimuksissa liikuntamatkailijoita on segmentoitu maantieteellisiin, sosio-ekonomisiin, demograafisiin, psykograafisiin ja behavioristisiin markkina-alueisiin. Profilointitutkimukset kertovat mielenkiintoisia yksityiskohtia liikuntamatkailijoiden muotokuvista eri puolilla maailmaa, mutta kokonaisuudessaan niiden anti jää detaljitason tasolle. Profilointitutkimusten suurimpana puutteena voidaan pitää sitä, että niissä ei juuri pohdita saatujen tulosten ja matkailijaprofiilien syitä tai yhteiskunnallista perustaa. Toisaalta niiden avulla on pystytty osoittamaan, että useissa maissa liikuntamatkailuksi määritellyn matkailun muodot ilmentävät elitististä ja miehistä vapaa-ajan teollisuutta. (mm. Hinch & Higham 2004; Gibson 1998a; Gibson 1998b; Gibson 2006.)

Urheilutapahtumamatkailun tutkimuksissa mielenkiinto on useimmiten kohdistunut tapahtumien taloudellisiin vaikutuksiin ja merkitykseen matkailun edistämisessä ja matkailuimagon muodostumisessa. Erityisesti urheilun suur tapahtumat ovat olleet

mielenkiinnon kohteina. (mm. Ritchie & Adair 2004.) Tutkimuksellista intressiä on perusteltu muun muassa matkailijamäärien kasvattamisen, talous- ja työllisyyshyötyjen tavoittelun, myönteisen matkailuimagon tai -tietoisuuden lisäämisen, matkailusesongin pidentämisen ja yhteisöhengen vaalimisen näkökulmista. (Sofield 2003; Chalip 2004.)

Viime vuosina liikuntamatkailun tutkimuksellinen huomio on kohdistunut myös entistä enemmän urheilutapahtumien ympäristö- ja sosiokulttuuristen vaikutusten arviointiin. Myös liikunta- ja urheilumatkailuun kriittisesti suhtautuvien tutkijoiden määrä on lisääntynyt. Urheilutapahtumien ja tiettyjen urheilulajien, kuten hiihtolajien ja golfin ympäristövaikutuksiin on kiinnitetty entistä enemmän huomiota. Myös liikuntamatkailun vaikutuksista paikallisväestön olosuhteisiin on oltu entistä enemmän huolissaan. Tutkimustulokset ovat kuitenkin pääosin osoittaneet, että vaikka tietoisuus ja huoli urheilutapahtumien ja matkailun ympäristö- ja sosio-kulttuurisista vaikutuksista on lisääntynyt, liikuntamatkailun taloudelliset hyödyt ja työllistävä vaikutus nähdään ympäristö- ja sosiaalisia haittoja merkittävimpinä tekijöinä. (Fredine 2006; Palmer 2004; Readman 2003.)

Tarkastelen tässä katsauksessa sitä, mitä liikuntamatkailulla kansainvälisten tutkimusten valossa tarkoitetaan ja miten liikuntamatkailua voidaan tulkita vakavana vapaa-aikana (*serious leisure*). Artikkelini pohjautuu valmisteilla olevaan väitöskirjatutkimukseeni. Vakavan vapaa-ajan käsite kiinnittää liikuntamatkailun tarkastelun rakenteellis-konstruktivistiseen viitekehykseen, joka mahdollistaa sekä mikro- että makrotason tulkinnat. Vakavan vapaa-ajan käsitettä hyödyntäen liikuntamatkailua voidaan tulkita ja selittää hyötynäkökulman, sosiaalisen ympäristön ja paineen sekä sosiaalisen identifikaation kautta. Taloudellista hyötyä liikuntamatkailija voi tavoitella esimerkiksi golf-matkalla hoidettavien liikesuhteiden myötä. Perheen yhteisen hiihtolomamatkan syyt voivat liittyä totuttuihin tapoihin ja traditioihin. Jalkapallojoukkueen kannattaja hakee fanimatkalta yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Mitä liikuntamatkailulla tarkoitetaan?

Liikuntamatkailua käsittelevässä kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa liikuntamatkailu eli *sport tourism* jaetaan usein karkeasti tarkoittamaan aktiivista, tapahtuma- ja nostalgialiikuntamatkailua (Gibson 2001). Aktiivinen liikuntamatkailu tarkoittaa sitä, että matkailija itse osallistuu matkansa aikana johonkin liikunnalliseen toimintaan, klassisina esimerkkeinä matkat hiihtolajien tai golfin merkeissä. Aktiivinen liikuntamatkailu voi tarkoittaa periaatteessa mitä tahansa intensiteetiltään eritasoisista liikunnan harrastamista matkoilla aina sunnuntaihihtelystä extreme-tyyppisiin seikkailulajeihin. Oleellista on matkailijan omaehtoinen liikuntaan tai urheiluun osallistuminen.

Tapahtumaliikuntamatkailulla tarkoitetaan puolestaan matkustamista katsojaksi urheilukilpailuun tai -tapahtumaan. Esimerkkeinä tapahtumaliikuntamatkailusta tai kuten usein puhutaan urheiluturismista, ovat matkat olympialaisiin, jalkapallo-otteluihin tai vaikkapa formula-1 osakilpailuihin katsojaksi. Tapahtumamatkailusta käytetään toisinaan määritelmää passiivinen liikuntamatkailu (*passive sport tourism*), millä viitataan siihen, että liikuntamatkalla voi olla osallistumatta itse liikunnan tai

urheilun harrastamiseen. Passiivisuus ei kuitenkaan kuvaa liikuntamatkailua kovin hyvin, koska jo itsessään matkalle lähtö on aktiivista. Lisäksi katsojakäyttäytyminen on useissa urheilutapahtumissa, esimerkiksi jalkapallo-ottelussa varsin aktiivista toimintaa, vaikka kyseessä ei olisikaan matkailijan itsensä liikuntaan tai urheiluun osallistuminen.

Kolmas liikuntamatkailun päämuoto on niin sanottu nostalgiamatkailu, jolla tarkoitetaan (jopa pyhiinvaelluksenomaista) matkailua urheiluhistorian tai tietyn fanikulttuurin kannalta merkityksellisiksi koettuihin kohteisiin. Matkat olympiamuseoihin, -stadioneille, urheilun *hall of fame* -kohteisiin, urheilun historiaa ja perintöä vaaliviin kohteisiin ja tapahtumiin sekä ylipäättään urheiluihmisiä yhdistäviin tapaamisiin voidaan mieltää nostalgialiikuntamatkailun muodoiksi. Esimerkiksi FC Barcelonan jalkapallomuseo on Barcelonan kaupungin suosituimpia vierailukohteita, jossa vierailee yli miljoona ihmistä vuosittain. (Fairley & Gammon 2006; Adair 2004.) Myös asiointi maailman suurimmissa urheilutarvikeliikkeissä tai ”urheilujulkisten” tapaamiset voidaan luokitella nostalgialiikuntamatkailuksi. Nostalgiamatkailusta on tullut suosittu liikuntamatkailun muoto, mutta sen tutkiminen on vielä melko vähäistä. (Hinch & Higham 2004; Gibson 1998b.)

Jälkitekollisen työn ja vapaa-ajan suhde

Vapaa-ajan käsite on nykyisessä merkityksessään syntynyt teollistumisen ja palkkatyöyhteiskuntaan siirtymisen myötä. Yhteiskunnan muuttuminen palkkatyövaltaiseksi 1900-luvulla toi työn ja vapaa-ajan keskinäissuhteeseen uusia merkityksiä. Palkkatyö sinällään teki vapaa-ajan ylipäättään mahdolliseksi, mutta myös kiinnitti sen käsitteenä työhön. Vapaa-aika käsitteenä ja ilmiönä on perinteisesti liittynyt prosessiin, jossa eri elämän alueet ovat olleet funktionaalisesti eriytyneitä. (Liik-kanen 2005.) Arkiajatellussa vapaa-aika nähdään usein työstä vapaana aikana, jolloin vapaa-aikaa ajatellaan olevan tai kertyvän ainoastaan työssä käyville ihmisille. Vapaa-aika voidaan kuitenkin määritellä monella eri tavalla, jolloin käsitteen käyttö on mielekästä myös esimerkiksi eläkeläisten tai opiskelijoiden kohdalla. Vapaa-aika voidaan määritellä ajaksi, joka vuorokaudesta jää jäljelle, kun nukkumiseen, ruokailuun, ansio- ja kotityöhön sekä päätoimiseen opiskeluun käytetty aika on vähennetty. (Hanifi 2005.)

Työn ja vapaa-ajan suhde on jälkitekollisessa yhteiskunnassa muuttunut siten, että perinteinen määritelmä vapaa-ajasta työn tuloksena ja vastakohtana velvoitteille ei enää kovin hyvin palvele vapaa-ajan ilmiöiden tarkastelua. Vapaa-ajan aktiivisuutta voidaan selittää esimerkiksi tiedostamattomalla tai tiedostetulla tarpeella rationalisoida vapaa-aika työelämän kaltaiseksi (Urry 1990). Liikunnan ja matkailun harrastamisen funktiot eivät siis välttämättä liity ainoastaan työstä rentoutumiseen, vaan pikemminkin jälkitekollisen työn vaatimien ominaisuuksien kehittämiseen. Lomamatka sopii yhteen nyky-yhteiskunnassa tehtävän työn kanssa. Modernit ammatit edellyttävät energisyyttä, kykyä pinnistää tai olla vastuussa. Ominaisuudet ovat samoja mitä kuntoliikunta kehittää: venymiskykyä, kestävyyttä, kanttia ja pelisilmää. Aktiivilomat tai liikuntaan liittyvät toimintamahdollisuudet voidaan näin laskea palkkatyön yhteiskunnan logiikan ulottumiseksi turismiin. (Jokinen & Veijola 1990.)

Työn ja aktiivisen vapaa-ajan suhdetta voi kuvata myös se, että esimerkiksi juokseminen tai muu kuntoliikunta ei ole vaativaa kirjoituspöytätyötä tekeväälle pelkääntään rentoutumista ja työn vastapainoa, vaan samalla tapa kehittää työn edellyttämiä ominaisuuksia. Moderni toimihenkilötyö kysyy tietynlaista, aina työntekijän persoonallisuuteen ulottuvaa käyttäytymistä, kuten jatkuvaa energisyyttä, kykyä pinnistää ja tahtoa viedä vaikeatkin hankkeet päätökseen. Kyse on paljolti samoista valmiuksista, joita juoksemisen kuntoliikuntana oletetaan kehittävän eli venymiskykyä, omien rajojen tuntemista ja niiden ylittämistä sekä kestävyyttä ja kanttia. (Karisto 1988.) Ihmiset voivat harrastaa juoksua hauskanpidon, kuntoilun ja saavutusten vuoksi. Eri-tyisesti johonkin tavoitteeseen pyrkivällä juoksu-harrastuksella on työmäisiä piirteitä. (Bale 2004.) Monille ihmisille liikunnan ja matkailun kaltaisiin vapaa-ajan toimintoihin liittyy velvoitetta, sitoutumista ja vastuuta, ja ne voidaan hyvinkin rinnastaa ”tärkeisiin työmäisiin” toimintoihin. Tällöin syntyy tilanne, jolloin vapaa-aika käsitteenä on lähempänä työn määritelmää kuin perinteistä vapaa-ajan määritelmää. (Jones & Green 2006.)

Siinä missä jälkiteollinen vapaa-aika on alkanut muistuttaa työtä, voidaan nykyajan työstä puolestaan löytää useita (perinteisesti määritellyn) vapaa-ajan piirteitä. Suorituskeskeisyys korostuu liikuntamatkailijan vapaa-ajassa ja vastaavasti kannustematkailijan työoloissa on (ainakin näennäisesti) vapaata. Kannustematkailija on esimerkiksi työnantajansa kokonaan tai osittain kustantamalla hiihtolomalla perheensä kanssa jossain Lapin matkailukeskuksessa. Kannustematkailua on myös työpaikan virkistysmatka liikuntakohteeseen, johon sisältyy työtehtäviä. Kannustematkalle tyyppillistä on tavoitteellisuus, ei-valinnaisuus ja työajallisuus. Tavoitteellisuudella voidaan tarkoittaa esimerkiksi työnantajan matkalle asettamia motivoivia tai palkitsevia, mutta myös taloudellisia tavoitteita. Valinnaisuudella voidaan ymmärtää matkailijan omaa valintaa ja vastuuta matkapäätöksestä, mikä ei kannustematkaa koskevassa päätöksenteossa kuitenkaan yleensä toteudu. Työajallisuudella tarkoitetaan matkajan työaikaisuutta. Kannustematkailu käyttää vapaa-ajan matkailun kaltaisia tuotteita työsidonnaisina matkailupalveluina. Lähtökohtana loma- ja työsidonnaisen matkailun rajoista on siis ajatus työmatkailijan muuttumisesta lomailijaksi työtehtävän kohteessa tultua suoritetuksi tai hänen osallistuessaan viralliseen ohjelmaan liittyviin ”turistisiin” ohjelmaosioihin, kuten iltaohjelmiin tai kokouksien yhteydessä mahdollisesti toteutettaviin matkoihin. Esimerkkinä työn ja vapaa-ajan matkailun limittymisestä ovat lisäksi työmatkalla mukana olevat puoliset. (Kantele 2006.)

Liikuntamatkailu – vakavaa vapaa-aikaa?

Vakavan vapaa-ajan (*serious leisure*) käsitettä käytettiin vapaa-ajan tutkimuksessa ensimmäisen kerran vuonna 1982. Suppeasti määriteltynä vakavalla vapaa-ajalla tarkoitetaan amatööriin, harrastelijan tai vapaaehtoisen systemaattista pyrkimystä toimintaan, joka on niin merkittävää ja mielenkiintoista, että henkilö tyyppisesti heittäytyy täysin tietyn erikoistaidon, -tiedon tai -kokemuksen tavoittelemiseen tai ilmaisemiseen. Amatöörejä löytyy taiteista, tieteistä, liikunnan, urheilun ja viihteen parista, itse asiassa kaikkialta sosiaalisen toiminnan alueilta, joista heille löytyy käsitteellinen ei-amatööriin vastinpari. Amatööreillä ei kuitenkaan tässä yhteydessä tarkoi-

teta perinteisessä mielessä ammattilaisten vastakohtaa. Amatöörit ja ammattilaiset nähdään pikemminkin osina monimutkaista keskinäisriippuvuuksien verkostoa, jossa kolmantena osapuolena ovat julkiset toimijat. Ammattilaiset toimivat suunnannäyttäjinä ja trendien luojina, joita amatöörit tiiviisti seuraavat ja jäljittelevät. Liikuntamatkailun amatöörejä löytyy useiden eri liikunta- ja urheilumuotojen parista, esimerkiksi golfareita ja pyöräilijöitä. Harrastelijoilla puolestaan ei ole amatöörien kaltaista ammattilaisvastinparia, vaan harrastelijoiden sanotaan ikään kuin elävän omassa sosiaalisessa maailmassaan. Harrastelijat voidaan jakaa viiteen perustyyppiin: keräilijöihin, puuhastelijoihin (*makers and tinkers*), aktiivisiin osallistujiin, urheilijoihin ja urheilupelien pelaajiin sekä yleissivistyneisiin intoilijoihin. Kalastusharrastajat ja lintubongarit toimivat esimerkkeinä aktiivisista osallistujista, kun taas pitkänmatkan juoksijat ja kilpauimarit ovat urheilijoita. Vakavan vapaa-ajan kolmatta perustyyppiä edustavat vapaaehtoiset toimivat ilman taloudellisen hyödyn tavoitetta, jotka toimivat sekä palvelutehtävissä (urheilun suurtahtumissa) että poliittisissa ja kolmannen sektorin tehtävissä (liikuntaseurat). (Stebbins 1997; Jones & Green 2006.)

Vakavan vapaa-ajan käsite mahdollistaa liikuntamatkailun tarkastelun Bourdieun strukturalistisen konstruktionismin ja Weberin protestanttisen etiikan teoreettisia malleja hyödyntäen (Bourdieu 1990; Weber 1980). Vapaa-ajan vakavoituminen ilmentää hyödyn tavoittelua, sosiaalisen paineen ja ympäristön merkitystä sekä sosiaalista samaistumista vapaa-ajan valinnoissa (Stebbins 1992; Stebbins 1997; Jones & Green 2006). Lisäksi vakava vapaa-aika ilmentää työelämän ja vapaa-ajan hämärtynyttä suhdetta. Hyötynäkökulma perustuu Bourdieun kenttäteorian mukaiseen pääomien kartuttamiseen ja niillä erottautumiseen. Sosiaalisen ympäristön ja paineen merkitystä vapaa-ajan valinnoissa voidaan puolestaan tulkita yhteiskunnassa olevien toimijoiden tietoisuudesta ja tahdosta riippumattomien objektiivisten rakenteiden sekä kulttuurisen normiston kautta. Rakennetasoa suomalaisessa ja tietyiltä osin länsimaaisessa yhteiskunnassa laajemminkin luonnehtii Weberin muotoilema protestanttisen tekemisen ja suorittamisen eetos. Myös kulutus- ja elämyseskeisyys ovat useiden jälkiteollisten yhteiskuntien piirteitä. Vapaa-ajan ”työmäisyys” on näin tulkittavissa suhteellisen muuttumattomana elämäntapana. Konstruktivistisesta näkökulmasta liikuntamatkailua voidaan tulkita siten, että huolimatta toimintaa määrävistä rakenteista, jälkiteollisen yhteiskunnan toimijat ovat aktiivisia muokatesaan omaa identiteettiään ja ympäristöään. Sosiaalisen luokka-aseman ja esimerkiksi matkailupreferenssien välinen yhteys ei enää jälkiteollisessa yhteiskunnassa ole yhtä selkeästi nähtävissä kuin aiemmin. Sosiaalista maailmaa konstruoidaan ja muokataan kuitenkin rakenteiden sallimissa rajoissa. Liikuntamatkailussa on siis kyse myös elämäntyyllillisistä valinnoista ja sosiaalisesta identifikaatiosta, jota esimerkiksi urheilun fanikulttuuri ilmentää.

Vakavaan vapaa-aikaan liittyviin toimintoihin sisältyy yleensä jonkin asteista pitkäjänteisyyttä ja sisukkuutta. Tiettyä liikuntalajia, vaikkapa ratsastusta halutaan harjoitella ahkerasti ja määrätietoisesti, jolloin harjoittelu edellyttää sitoutumista, joka vaikuttaa muuhun elämään ja vapaa-ajan valintoihin. Liikunnan harrastamista voidaan tarkastella prosessina: mitä pidempään liikuntaa harrastetaan, sitä enemmän se nimenomaan elämäntapana muuttuu. Kun ”kuntoilu-uralla” ollaan siinä vaiheessa, että kuntoilu on muuttunut yhä säännönmukaisemmaksi, pakonomaisemmaksi ja jär-

jestetyimmäksi, mukaan tulevat myös erikoislaatuiset tapahtumat, kuten erityispitkät suoritukset ja ulkomaanmatkat. (Roos 1989.) Toiseksi pitkäkestoinen suhde tiettyyn vapaa-ajan toimintaan saavutetaan suorittamisen ja palkintojen kautta. Taitojen oppiminen, positiivinen palaute valmentajalta, menestys lajin kilpailuissa tai tietyn tuloksen saavuttaminen kannustavat jatkamaan lajin parissa. Kolmanneksi sitoutuminen toiminnan pariin vaatii usein merkittäviä henkilökohtaisia ponnisteluja. Harrastus voi vaatia merkittäviä taloudellisia ja ajankäytöllisiä resursseja. Neljänneksi osallistumista seuraa pysyviä ja kestäviä hyötyjä, joita voivat olla esimerkiksi itsearvostuksen lisääntyminen, itsensä toteuttaminen, kohentunut itseilmaisukyky, saavuttamisen tunne, parantunut omakuva ja itsetunto sekä sosiaalinen vuorovaikutus. Viidentenä ominaisuutena voidaan pitää eräänlaista samaistumisen eetosta, joka syntyy, kun toimija kokee kuuluvansa tiettyyn sosiaaliseen maailmaan. Vakavan vapaa-ajan toimintaa ympäröivä sosiaalinen maailma ei ole kuitenkaan yleensä virallinen ryhmittymä, vaan kyseessä on pikemminkin vapaasti muodostunut, mutta selkeästi identifioitavissa oleva ryhmä, jolla on omat norminsa, arvonsa, käyttäytymismallinsa ja jopa kielenkäyttönsä. Sosiaaliseen maailmaan kuulumista seuraa sosiaalinen identifioituminen, jolloin henkilö tiedostaa kuuluvansa tiettyyn sosiaaliseen ryhmään, jonka jäseniä yhdistää tunne- ja arvositeet. Esimerkiksi jalkapallofanikulttuuri ilmentää sosiaalista identifioitumista urheilun kautta. (Stebbins 1992; Stebbins 1997; Jones & Green 2006.)

Miksi ihmiset tekevät vapaa-ajastaan vakavaa? Vakavaan vapaa-aikaan sitoutumisen ja osallistumisen taustalla vaikuttaa ainakin kolme syytä. Ensinnäkin sitoutumisen taustalla voi olla hyötynäkökulma, jonka mukaan osallistumisen hyödyt ja edut ylittävät osallistumisen kustannukset. Hyöty voi liittyä henkilökohtaisiin palkintoihin, kuten henkilökohtaisen elämän rikastuttamiseen, tietojen ja taitojen kartuttamiseen liittyvään itsensä toteuttamiseen, minäkuvan kohentamiseen, nautintoon, hauskanpitoon, virkistäytymiseen, voimavarojen keräämiseen arkielämää varten ja taloudellisen hyödyn saamiseen toiminnan vastineeksi. (Stebbins 1997; Jones & Green 2006.) Osallistuminen voi kartuttaa Bourdieun termein taloudellista, taidollista ja symbolista pääomaa.

Taloudellista pääomaa tavoittelevalle matkailijalle matkan taloudelliset seikat nousevat tärkeiksi. Esimerkiksi matkan hintaa, etäisyyttä kotoa, kohteen palvelutasoa ja harrastusmahdollisuuksia voidaan puntaroida taloudellisena sijoituksena matkasta ”saatavia” vasten. Terveyttä, nuoruutta ja hyvinvointia korostavassa yhteiskunnassa liikunnallisuus ja aktiivilomailu voivat toimia erottautumisen väylinä ja muotoina, jotka lisäksi kartuttavat niin sanottua energiapääomaa. Energiapääomalla viitataan terveyden, toimintakyvyn ja vitalisuuden tuomaan minäkuvaan. Elämän hyvyys punnitaan nykyaikana pitkälti eräänlaisen terveysprisman läpi. Esimerkiksi ruokaa arvioidaan yhä useammin sen terveellisyysperusteella. Terveysarvostus on lisääntynyt läntisten yhteiskuntien modernisoituessa ja rationalisoituessa. (Karisto & Konttinen 2004.) Liikuntamatkailu voi ilmentää myös kulttuurista kamppailua. Kulttuurista pääomaa osoitetaan esimerkiksi eksoottisten lajien harrastamisella tai laajalla laji- ja matkakohdetuntemuksella. Symbolinen pääoma voi ilmetä esimerkiksi eri lajeihin liittyvän jargonin, maun, tyylin ja muun symboliikan kautta. (Itkonen 1991.)

Symbolista pääomaa voidaan kartuttaa, kun oma ruumis otetaan vakavan työstämisen kohteeksi, jotta sen ”arvo” parisuhde- ja työmarkkinoilla nousisi (Jokinen 2004).

Toiseksi vakavaan liikuntamatkailuun voi ajaa sosiaalinen sitoutuminen, jolloin yksilö on sidoksissa liikuntaan tai urheiluun muiden ihmisten odotusten ja tarpeiden mukaisesti. Tällöin kyseessä voi olla eräänlainen velvollisuus suhteessa liikuntamatkailuun. (Jones & Green 2006; Stebbins 1997.) Sosiaalisen ympäristön paineella voidaan tarkoittaa elämäntapaa ja vapaa-aikaa konstruoivia tapoja, normeja ja perinteitä. Laajemmin tulkittuna sosiaalisen ympäristön paine voi tarkoittaa ylipäättään niitä yhteiskunnan piirteitä, joilla on vaikutusta matkailun työntövoimaan. Esimerkiksi Suomessa saattaisi hyvinkin kuvitella esiintyvän protestanttista tekemisen, suorittamisen ja velvollisuuksien eetosta. Onhan protestanttinen etiikka ollut yksi korkean työmoraalin ja suorituskeskeisyyden selittäjä, jonka vaikutus voi ulottua myös vapaa-aikaan. Aktiivisuutta ja tehokkuutta korostavan elämäntavan rinnalla jälkiteollisia läntisiä hyvinvointivaltioita luonnehtii myös kuluttamisen ja elämysten eetos. Myös nykyajan hektinen ja tietyllä tavalla riskejä ottava elämäntapa näyttäytyy liikuntamatkailun seikkailua ja *extremeä* korostavien piirteiden kautta. Aktiivilomailuun suuntautumista voidaan tarkastella myös turismi- ja kulttuuriteollisuuden tarpeiden luomisen näkökulmasta. Ihmiset eivät välttämättä luokittele tarpeitaan, esimerkiksi valitse liikuntamatkaa tai kulttuurimatkaa, vaan matkailuteollisuus luokittelee ja organisoii kuluttajat niin, että jokaiselle löytyy sopiva matkan tyyppi. Jokaisen on siis käytäydyttävä ikään kuin spontaanisti ja valittava tyyppilleen sopiva massatuotteen luokka. (Jokinen & Veijola 1990.) Kärjistäen voisi sanoa, että matkailuteollisuuden tehtävänä on luoda ja tuottaa matkailijoita (Krippendorf 1989).

Kolmantena vakavaan vapaa-aikaan osallistumisen syynä nähdään vahva sosiaalisen identiteetin tunne, joka voi innoittaa myös liikuntamatkailuun (Jones & Green 2006; Stebbins 1997). Liikuntamatkailua ja erityisesti urheilutapahtuma- ja fanimatkailla on verrattu pyhiinvaellusmatkailuun (Zauhar & Kurtzmann 1997). Liikuntamatkailua voidaan tarkastella jälkiteollisena sosiaalisen identiteetin ja yhteisöllisyyden väylänä aikana, jolloin monet perinteiset sosiaalisen yhtenäisyyden lähteet, kuten esimerkiksi työ, uskonto ja jopa perheyhteisö laajasti ymmärrettynä ovat menettäneet yksilöitä yhdistäviä funktioitaan ja merkityksiään.

Lopuksi

Liikuntamatkailuun syventyminen toimii länsimaisen nyky-yhteiskunnan kuvajana laajemminkin. Paitsi, että liikunta, urheilu ja matkailu ovat vaikuttaneet omaan aikaansa, ne heijastavat myös monia aikansa ilmiöitä peilin tavoin. Matkailun ja vapaa-ajan tutkimusta ei tulisikaan eristää laajemmasta yhteiskunnallisesta ja akateemisesta keskustelusta. (Kostiainen ym. 2004; Hall 2004.) Monet ihmisten arkipäivään vaikuttaneet modernin ajan matkailutarpeet ovat hyvin pitkälti muotoutuneet yhteiskunnasta käsin (Krippendorf 1989). Tänä päivänä liikuntamatkailuun osallistumisen syitä ja matkailun työntövoimatekijöitä voidaan etsiä jälkiteollisen yhteiskunnan elämyksiä, viihdettä ja kuluttamista korostavista piirteistä. Liikuntamatkailua voidaan lisäksi tarkastella ilmiönä, joka kertoo esimerkiksi vapaa-ajan ja työelämän suhteista, elämäntavan ja habituksen muodostumisesta sekä ympäristöasenteista.

Liikuntamatkailun sosiologisen tutkimuksen kautta on mahdollista paikantaa yhteiskunnallisten rakenteiden sekä kulttuuristen normien ja erityispiirteiden yhteys vapaa-ajan valintoihin ja kulutuskäyttäytymiseen.

Vaikka monissa individualismia korostavissa näkemyksissä esitetäänkin, että nykypäivän yksilö on vapaa elämäntyyli- ja kulutusmarkkinoilla, asettavat yhteiskuntamme ja yhteisömme rakenteet toiminnallemme kuitenkin tiettyjä reunaehtoja. Inhimillisiä ilmiöitä tutkittaessa ei myöskään voida pyrkiä ehdottomaan totuuteen. Käsitteemme todellisuudesta on sosiaalisesti konstruoitunut. Samoista ilmiöistä voi olla useita jopa ristiriitaisia käsityksiä eri aikoina ja eri kulttuureissa. Tutkijan ja tutkimusyhteisön totuutena pitämä muuttuu ajan kuluessa. Koska ihmisiä koskeva tutkimus koskee merkityksiä, ovat tulkinta ja ymmärtäminen keskeisiä menetelmiä. Liikuntamatkailun sosiologinen tutkimus mahdollistaa tulkintojen tekemisen ihmisten vapaa-ajan valintojen perusteluista sekä kulttuuristen ja sosiaalisten normien rakentumisesta.

Lähteet

- Adair, D. (2004). Where the games never cease: the Olympic Museum in Lausanne, Switzerland. Teoksessa Ritchie, B. W. and Adair, D. (toim.): Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 46–76.
- Bale, J. (2004). Running cultures. Racing in time and space. Routledge.
- Bourdieu, P. (1990). In other words. Essays towards a reflexive society. Polity Press, Blackwell.
- Chalip, L. (2004). Beyond impact: a general model for sport event leverage. Teoksessa Ritchie, B. W. & Adair, D. (toim.): Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 226–252.
- Chalip, L. (2001). Sport and tourism. Capitalising the linkage. The business of sport. Perspectives, Volume 3, 2001, 77–89.
- Fredline, E. (2006). Host and guest relations and sport tourism. Teoksessa Gibson, H. (toim.): Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 131–147.
- Gibson, H. (2006). Sport tourism: Concepts and theories. Teoksessa Gibson, H. (toim.): Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 1–9.
- Gibson, H. J. (2001). Sport Tourism at a Crossroads? Considerations for the future. Keynote presentation on July 17, 2001 at the Annual Conference of the Leisure Studies Association. University of Luton, United Kingdom.
- Gibson, H. J. (1998a). Active sport tourism: who participates? The Journal of Leisure studies. Volume 17, No 2, 155–170.
- Gibson, H. J. (1998b). Sport tourism: a critical analysis of research. Sport Management Review, 1998, 1, SMAANZ, 45–76.
- Hall, C.M. (2004). Reflexivity and tourism research. Teoksessa Phillimore, J. & Goodson, L. (toim.): Qualitative research in tourism. Ontologies, epistemologies and methodologies. Contemporary geographies of leisure, tourism and mobility. Routledge, 137–155.
- Hanifi, R. (2005). Ikääntyneiden osallistuva vapaa-aika. Teoksessa Liikkanen, M & Hanifi R. & Hannula, U. (toim.): Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Tilastokeskus, Helsinki, 171–187.
- Hinch, T. and Higham, J. (2004). Sport tourism development. Aspects of Tourism 13. Channel view publications
- Hinch, T.D. & Higham, J. E. S. (2001). Sport Tourism: a Framework for Research. International

- Journal of Tourism Research, Volume 3, Issue 1, 45-58.
- Hudson, S. (2003). Winter sport tourism. Teoksessa Hudson, S. (toim.): Sport and adventure tourism. The Haworth Hospitality Press, 89–123.
- Itkonen, H. (1996). Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Gaudeamus.
- Itkonen, H. (1991). Liikunta kulttuurien kohtauspaikkana. Teoksessa Itkonen, H. & Nevala, A. (toim.): Liikunnan vuoksi. Näkökulmia liikuntakulttuurin muutokseen. Koivu ja tähti Oy, 60–69.
- Jokinen, K. (2004). Luovuus, luottamus ja yhteisö. Teoksessa Jokivuori, P. & Ruuskanen, P. (toim.): Arjen talous. Talous, tunteet ja yhteiskunta. SoPhi 93. Minerva Kustannus Oy, 8-27.
- Jokinen, E. & Veijola, S. (1990). Oman elämänsä turistit. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Jones, I. & Green, C. B. (2006). Serious Leisure, social identity and sport tourism. Teoksessa Gibson, H. (toim.): Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 32–49.
- Kantele, K. (2006). Suomeen ja Lappiin suuntautuneen työsidoitettujen matkailun ja erityisesti kannustematkailun synty ja kehitys tarkasteltuna kannustematkailutuotteen rakentumisena 1980-luvulla. Acta Universitatis Lappeensis 104. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Karisto, A. & Kontinen, R. (2004). Kotiruokaa, kotikatua, kaukomatkailua. Tutkimus ikääntyvien elämäntyyleistä. Palmenia-kustannus, Helsinki
- Karisto, A. (1988). Liikunta ja elämäntyyli. Teoksessa Sironen, E. (toim.) Uuteen liikuntakulttuuriin. Vastapaino, Tampere, 43–74.
- Kostiainen, A. & Ahtola, J. & Koivunen, L. & Korpela, K. & Syrjämaa, T. (2004). Matkailijan ihmeellinen maailma. Matkailun historia vanhalla ajalla omaan aikaamme. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Krippendorf, J. (1989). The holiday makers. Understanding the impact of leisure and travel. Heinemann Professional Publishing.
- Liikkanen, M. (2005). Vapaa-aika muutoksessa – merkitykset, rajoitteet ja valinnat. Teoksessa Liikkanen, M. & Hanifi, R. & Hannula, U. (toim.): Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Tilastokeskus, Helsinki, 7-30.
- Palmer, C. (2004). More than just a game: the consequences of golf tourism. Teoksessa Ritchie, B.W. & Adair, D. (toim.): Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 117-134.
- Readman, M. (2003). Golf tourism. Teoksessa Hudson, S. (toim.): Sport and adventure tourism. The Haworth Hospitality Press, 165-201.
- Ritchie, B. W. & Adair, D. (2004). Sport tourism: An introduction and overview. Teoksessa Ritchie, B.W. & Adair, D. (toim.): Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of tourism 14, Channel View Publications, 1-29.
- Roos, J.P. (1989). Liikunta ja elämäntapa. Jyväskylän yliopisto – Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.
- Sofield, T. H. B. (2003). Sports tourism: from binary division quadripartite construct. Journal of Sport tourism, Volume 8, No 3, 2003, Routledge, 144-166.
- Standeven, J. & De Knop, P. (1999). Sport Tourism. Human Kinetics.
- Stebbins, R. A. (1997). Serious leisure and well-being. Teoksessa Haworth J. T. (toim.): Work, leisure and well-being. Routledge, 117-130.
- Stebbins, R.A. (1992). Amateurs, professionals, and serious leisure. McGill-Queen's Press.
- Urry, J. (1990). The Tourist Gaze. Leisure and Travel in Contemporary Societies. Sage publications.
- Weed, M. & Bull, C. (2004). Sports tourism. Participants, policy and providers. Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Weber, M. (1980). Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Suom. Timo Kytäjä, Juva.

Zauhar, J. & Kurtzmann, J. (1997). Sport tourism – a window for opportunity, *Journal of Sport tourism*, Volume 4, No 1, STIC (Sport Tourism International Council).